

Hogyan vernek meg egy asszonyt?

I.

Luca napján Szent Mihályéknál éppen úgy farigcsálni kezdték a kis széket, mintha nem történt volna semmi – mintha nem ment volna már férjhez Mathilde Szent Mihályhoz, akit valóban a Luca székéről látott meg a karácsonyi misén a fiatalasszony.

Vannak babonák, amelyekhez ragaszkodni éppen olyan célszerű, mint boldogságos; így Luca-széket faragni – december 13-án, holdtölte napján, amikor esténként csupa fehér és fekete árnyékból van összerakva az egész világ odakint az udvaron, de idebent, a szobában, a kisebbik szobában, amely könnyen fűthető (akár napraforgókórával, tengericsutkával, száraz gallyal is), barátságosan függ az asztal felett a családi lámpás, amelyet legfeljebb újságolvasáshoz kell lejjebb húzni – apránként muladoznak a percek, és mind közelebb jön az ásítás órája – Luca-széket faragni akkor is lehet, ha nincs eladó lány a háznál.

Most kivételesen özvegy Sztárainé (Rózszi) toldozgatta-foltozgatta a Luca-székhez való, apró fadarabokat.

– De mama! – mond szívre szorított kézzel Mathilde. – Talán csak nem akarsz férjhez menni?

– Miért ne? Hátha akad bolondja egy vénasszonynak!

– Mama, te nem vagy vénasszony, és én megőrülnék, ha magamra hagynál – folytatta Mathilde.

– Magadra sohase hagylak, mert te nem ismered az életet. Melletted kell lenni valakinek, aki tapasztaltabb, okosabb, mint te. De azért magam is szeretnék még néhány jó napot látni, mielőtt végleg megöregednék.

Így özvegy Sztárainé, egyszerűen, nyugodtan, nem úgy, mint a regényekben, hanem csak csendes elgondolkozással.

Szent Mihály, aki szótlánul hallgatta újságja mellől anyósa és felesége beszélgetését, önkéntelenül sóhajtott egyet, pedig nem volt szokása. Aztán mintha hirtelen eszébe jutott volna valami: vette a báránybőr bekecsét, fejére tette jó meleg sapkáját, amelyet az öreg Sztárai úr idejéből kerestek elő a tél beálltával, szótlánul kiment az ajtón. Se szomorúság, se vígság nem látszott rajta, csak a hóban ropogva távolodó lépései és bús komoly, halk füttyörészése árulta el, hogy valami nincsen az ínyére. Ilyenkor mindig azt a nótát füttyülte:

Beszegődtem Tarnócára bojtárnak...

Özvegy Sztárainé ugyanis tarnócai születésű volt. A füttyörészés mind messzebb hangzott, az udvaron, aztán az utcán kísértett, mintha maga a holdvilág füttyörészne.

Ebből a Sztárai hölgyek megtudhatták, hogy Szent Mihály a „Rigóhoz” címzett kocsmába ment, ahová téli estéken bevetődtek olyan úriemberek, akik nem érezték jól magukat családi körben.

II.

– Neked magadnak kell rendet csinálni a családi ügyeidben, mert arra nem vállalkozik senki, hogy helyetted megverje az anyósodat – mond Kálnay László, amikor meghallgatta a „Rigó”-ban (ahol csak piros teríték volt, de jó bor) Szent Mihály esetét.

– Megverjem? – kérdezte Szent Mihály.

– Mint a kétfenekű dobot – felelt Kálnay, aki persze sohase verte meg még csak a feleségét se, részint azért, mert szerette („nyolc gyerekkel ajándékoztam meg önnagyságát” – mondogatta), részint mert az asszony kétszer akkora volt, mint ő.

– Cudar dolog asszonyt verni – húzódozott Szent Mihály.

– Néha pedig nem segít semmi más ezen a világon. Bizonyos napokon, megfelelő bevezetés után, de hidegen, pontosan, szenvedély nélkül meg kell verni az asszonyt, mintha egy szeget kalapácsolna az ember, minden nagyobb felindulás nélkül. Bolond ember az, aki asszonyi dolgokon felháborodik, mert csak az életét rövidíti vele. Úgy kell venni, amilyen. Rossz: legyen rossz asszony. Jó: legyen jó asszony. De meg kell verni minden körülmények között.

Így Kálnay László, aki pártfogója volt mindazoknak, akik úgy néztek a borba, mintha öngyilkosságra készülődnének, akik a legvígabb poharazgatás közepette is néha elkomorultak, elgondolkoztak, elmerengtek valami asszonyszemélyen, aki azért van a világon, hogy őket kínozza.

A társasághoz tartozott még egy nyugalmazott színész, Dalnoki, aki hosszú pipaszárat rágott, köhögés ellen itta a bort, nem pedig azért, mert szerette volna, mindig más véleményen volt, mint a mindenki által bölcsnek elismert Kálnay László. A pipacsutora mellől most is, az első szünetben, elvisította magát.

– Nekem három feleségem volt, de egyiket se vertem.

– Vertek is azok téged, vén komédiás, mert ahol a férfi betegség, gyengeség, jószívűség, kommóció* miatt engedékeny az asszonyi állathoz, ott nyomban az veszi át a férfi szerepét. Csak egy nadrágot találjon, amelybe belebújhat, nyomban belebúvik – dörrent a nyugalmazott színészre Kálnay László.

A színész még nem adta be a derekát: – De szerettek. Különben miért lettek volna velem? A szeretet mindent pótol, a szeretetet semmi se pótolja.

– Színészélet: cigányélet. A színésznét nem lehet verni, mert esetleg nem tud komédiázni este a színházban, bedagad a szeme, bereked a hangja a bögéstől, kificamítja kezét vagy a lábát, és nem tud a színpadról a legyezőjével az udvarlónak integetni, vagy táncolni ott, ahol táncot ír elő a szerepe. Habár Pálmay Ilkát minden fenyegető veszedelem dacára mindennap jól ellaznakolta erős férje, Szigligeti Jóska vándorszínész. Csak

Rimaszombaton nem, mert Ilka odavalósi volt – felelt Kálnay, a helybeli lumpok vezére, a kocsmák védőszentje, egy vidéki Falstaff, aki a „Rigó”-ban az asztalt döngette, a kocsmáros felelősségre vonta a rossz időért, a politikai helyzetért, a kocsmá előtt elcsilingelő szánkókért, amelyek vidám embereket más kocsmába vittek, a májas hurkában talált kemény bajuszsálért és a már javában kiforrott vinkóban* úszkáló szőlőmagért – de a köztudat szerint otthon csendes volt, mint a pamutgombolyag a felesége ölében.

– Én mindig jó szóval, udvarlással, finom magaviselettel, szóval nobilis* eszközökkel igyekeztem hatni hölgyeimre a gorombaság helyett – mond a nyugalmazott színész, amikor elkaphatta a szót Kálnaytól. – Nem olyan nagy kunszt* az életben is Don Juannak lenni, nem olyan nagy kunszt nagyhercegnek lenni, és tapasztalatom szerint többre viszi az ember a nők körül megfelelő, hízelkedő, mindent ígérő, kellemetesen hangzó szavakkal, mint a bikacsökkal.

– Ez lehet álláspontja egy férfinak, aki hozzá van szokva, hogy feleségét úgy váltogassa, mint az ingét. Sajnos, mi, civil emberek, holtomiglan, sírodíglan, sőt a másvilágig esküszünk örök hűséget, nekünk nem lehet kesztyűs kézzel nyúlni a családi életünkön mutakozó kelevényekhez. Nyomban operálni, mielőtt a baj elhatalmasodna, az asszony belelovalná magát valamely gondolatba, amely úgy állna aztán a háta mögött, mint a kísértet a kéménynél – felelt Kálnay László, aki csak így, a nyomtatott betűben László, különben Laci volt, valódi Laci, lacipecsenyés Laci, lacikonyhás Laci, mint a cigányprímás, aki bandájával ebben a pillanatban nyitott be a közben megeredt hóesésből a „Rigó”-ba, téli zamatokat, füstös szagokat, bor és pálinka szagát hozván magával és egy csengős szánon érkezett vendéget, Borberekit, aki már három napja muzsikáltatott magának a „Három Rózsá”-ban, amikor végre ellágyult annyira, hogy régi barátjával, Kálnay Lászlóval, kibékülés céljából a „Rigó”-ban találkozzon.

Sokan voltak, akik kijózanodott korukban Kálnay Lászlóval (minden éjszakai vitézkedések és másnapi fejfájást okozó cselekedetek főrendezőjével) haragban voltak. De amint a bor és vidámság hatása alatt a csalfa tünemények meglátogatták őket – az örök józanságot, bortalanságot, barátságatlanságot fogadottakat –, a bor ördöge nyomban elébük vonta Kálnay László képét, akinek társaságában, vezetése mellett, tanácsadásai közben mégiscsak legjobb lehet cimboráskodni a „Rigó”-ban.

Ilyen volt Borberek, a borbereki intéző.

– Bocsáss meg, hogy valaha is rosszat gondoltam felőled – mond a részeg úriember, amikor benyomult az ajtón cigányaival, és mint egy gazdátlan bunda, a Kálnay László nyakába esett.

Szent Mihály ezzel megszabadult Kálnay László hatása alól, és végképpen Dalnoki nyugalmazott színész befolyása alá került, aki így szólt hozzá:

– Pláne egy anyóست, akit igazán tisztelnünk kell: nem tanácsos megverni.

Mintha a színpadon mondaná, ahol szerepében az van írva: *(félre)*.

III.

Miután Borberek úr elaludt bundájában, Kálnay Lászlónak még a Betyár kávéházban volt tennivalója, a cigányság foglalkozás nélkül maradt, ugyanezért a szegényes vándorszínész a következő romantikus ajánlatot tette:

– Azt hiszem, önagsága megbékítéséhez elegendő lesz egyetlen éjjeli szerenád. Az én időmben legalább így csinálták, így csináltuk, hajh hó! – hazudott a vén komédiás, aki persze sohase volt életében más, mint vendég. Most Szent Mihály vendége annak borús napján, mikor az embernek nem jó egyedül lenni; máskor másé, aki ugyancsak felejtést keresett a „Rigó”-ban. – Egy idősebb hölgnél az éjjelizene mindig megteszi a magáét. Régi valcerokat és keringőket játszattunk neki, hogy félreérthetetlenül megértessük a dolgot, hogy a zenélés a tiszteletre méltó kornak szól.

Szent Mihálynak megtetszett az ötlet, habár bizonyosan félreértésre fog alkalmat adni másnap a városban, hogy az anyósának rendezett éjjelizenét. Eh, üsse kő! Csak az a bolondság ne következzen be, hogy özvegy Sztárainé még egyszer férjhez menjen. – S így megindultak a dologtalanul maradt cigánybandával, szabályszerűen, libasorban mendegélve a fehér hóban a holdvilág alatt, az ereszek árnyékában.

Évszázados szokásai vannak az éjjelizenének, amelyet se a megrendelők, se a hangászok nem felejtnek. A nagybögösnek mindig hátul kell menni, a primásnak dideregni az esetleges kutyák miatt, míg a megrendelőnek félrekapott kalappal kell a csapat élén haladni. Most ketten is voltak a megrendelők, akik a csapat élén haladtak a jó mély hóban és a holdvilág alatt az ablakok mentén, ahonnan, isten tudná, miért, mindig kipillant valaki, amikor éjjelizene készülődik a városban. Ezek a pillantások azt látták, hogy félrekapott kalappal, sétapálcájával hadonászva ment Szent Mihály, de még jobban félre volt csapva a kalapja Dalnoki Gaál Gyulának, aki a pipaszárral handabandázott, mert hisz öregségére is színész maradt az istenadta.

– Olyan ez a menyecske, mint a télire eltett, édes szőlő a kamrában – mondta a vén komédiás, belekarolva Szent Mihályba.

És úgy rezgettette a hangját, a fejét, mint Göndör Sándor a színpadon. Szerelmes színész volt valaha, akinek a „Rigó” bora a fejébe szállott, és nóták jutottak eszébe, amelyeket a mögötte ballagó primással megbeszél.

– Minél több mazurkát, fiam, mert a mazurka volt a szerelem tánca. Glinka írta a zenéjét.

Majd később operettek jutottak eszébe, mindenféle keringők, amelyeket a vándorszínésznek akkor is fűjni kellett a karban, ha nem volt különösebb szerepe a színdarabban.

A didergő Laci primás értette is, nem is a nyugalmazott színész mondókáját. A cigányoknak is megvan a maguk „stim”-jük* az éjjelizenéhez.

A kellő ablak alatt, ahol Szent Mihály megállította a bandát, a mindenféle tanítás után csak a maguk nótájára gyűjtöttak rá:

*Képeddel alszom el, képeddel ébredek,
Kimondhatatlan az, mit érted szenvedek...*

Így szólt a banda özvegy Sztárainé (Rózsi) ablaka alatt, amely mögött felfigyelt egy női szív.

Sőt gyufát is gyújtott egy kéz a behavazott, a holdvilágban zöldellő ablakok mögött, annak jeléül, hogy a szerenádöt megértette.

Másnap így szólt Sztárainé vejéhez, Szent Mihályhoz:

– Azt hiszem, hogy nem sokáig leszek már a terhetekre. Az éjjel különös álmom volt.

IV.

Így aztán Szent Mihály nem tehetett egyebet, mint másnap is belépdelt a „Rigó”-ba, ahol Kálnay úr éppen azt a régi mondást eresztette ki a száján:

– Kutyaharapást szőrivel!

Vereshagymás, ikrás, frissen nyitott hordócskából való hering volt előtte, amelyre hallatlanul ízlik mindenféle folyadék, csak a pálinka nem.

De például sör, amelyet olyan kis, huszonöt literes forma hordócskában csapoltak a „Rigó”-ban, hogy ha egyetlen szomjas ember ránézett a hordóra, a hordó már beadta a kulcsot – mondjuk a sör, az úgynevezett „Szalónsör”, mint vidéki vendéglőben nevezték: nagyon összekompareált a Keleti-tengerből való heringgel, annak a „tejével”.

– Hájfli – mond Kálnay a fűszeresre célozva – annak a hírére nyitotta ki a heringesdobozt, hogy az éjszaka muzsikálás volt a városban, ugyanezért vert csapot a sörshordóba Mátyászki is, mert abnormális idő van, amikor a buta sörnek van keletje.

Mert Kálnay szíve szerint borivó ember volt.

Olyan borivó, mint a kalendáriumban van, aki szüret havában leül a hordó mellé, és onnan legfeljebb csak annyit mozdul el a téli hónapokban, hogy odakint megszagolja, hogy milyen szaga van a havas, fagyos éjszakának, a ködös délutánnak, amely különösebben semmire se jó, mint csak arra, hogy az ember borongós kedvű legyen tőle, és borban keressen vigasztalódást az elmúlás, a halál és más kedvetlen gondolatok ellen, amelyek a köddel jönnek.

Akkor szeretett már kocsmába járni, saját bevallása szerint, „amikor az ebéd íze még a szájában volt”.

Ne higgyék, hogy ez valami nagy rendetlenség olyan úriembernél, akinek családi asztalára, az asszony és a gyerekek miatt, amúgy se kerül bor sohasem, mert az otthonában tisztességesnek kell lenni mindenkinek. Pokolba jut az olyan ember, aki otthon, négy fal

között részegeskedik – mire valók volnának akkor a kocsmák? Hol diskurálhatna* kedve szerint (az ajtó mögött hallgatódzó asszony elől) az úriember, akinek vannak rossz kedvei, jókedvei, borús napjai vagy felcsapongó kedvei, magába fojtogatott káromkodásai vagy élcés megjegyzései a világra, ha kocsmá nem volna? Elveszett ember az, aki minden gondolatát az asszonnyal közli, kiterítvén magát előtte, mint egy felbontott kártyapaklit. Sokkal jobbak erre a kocsmabeli cimborák, akik a megkedvesedés idején szorgalmasan bólingatnak minden mondanivalónak, segítenek nevetni minden sikerült vagy nem sikerült élcen (ez utóbbi csak ritkán fordul elő egy jó kocsmában), ugyanazokat a nótákat tudják, ugyanazokra a vezényszavakra emelik a szájukhoz a poharat és ugyanúgy pirul ki az arcuk, ragyogódik a szemük, derül-borul a kedvük.

Ehhez pedig bor kell a gyomorgyógyításra használt sör után.

Vinkó, nyíri vinkó, a filoxéra* előtti időből, amikor még nagyobb szabadsággal, vadabban, tehát ízesebben termett a régi szőlőtőke, mint manapság.

Elszállítani nem lehetett ezt a bort, ott helyben kellett meginni, ahol termett. Jó volt hozzá a parádi víz, a szolyvai víz, a bikszádi víz, de végül nem nagyon nézegette az ember a savanyúvizeket, mert hiszen előbb-utóbb megunja őket, mint a felesleges gyomortöltelékeket. Talán legtovább tud versenyt menni a vinkóval a Rochlitz szódavize, mert az megpezdíti, megkarcosítja, örömsíti a vinkót, valamit elvesz az üveg zöld, homoksárga színéből, és jelenteti a habzásával, hogy nem pincében, présházban vagy otthon vagyunk, hanem a kocsmában, ahol mindennap megfordul a félszemű szódás, és hordja a rózsaszínű, kék, zöld üvegeket.

De nem volt rossz a vinkó tisztán, savanyúvíz és szódavíz nélkül se, megfelelő, egy nyelésre való poharaból, amelyek mint apródok állították körül az asztalon a pohos borosüveget, amely mindig valami harmatosságot is hozott magával a külső világból, amikor az ivószoba füstjébe, melegébe, férfihanggal teli szobájába bevonult. A „Rigó”-ban ugyan az volt a szokás, hogy a nóbelebb* urak részére mindig a pincéből hozták fel a bort, frissen a hordóból, és nem abból a borból adtak nekik, amely már reggel óta állott a söntésben.* (Kis figyelem, de jóleső azoknak, akik bizonyos szertartással fogyasztják napjaik mécsesét, valamint borukat.)

Kálnay László és az aluszékonyan ábrándozó, vén színművész, aki még nem heverte ki az éjszaka fáradalmait, a sör után bort ittak, és Kálnay valamely igen hosszú történet elmondásába kezdett, amelybe a színész nem kotyoghatott bele.

Szent Mihály mélabúsan hallgatta a történetet, végre arra tért magához, hogy Kálnay László a vállára ütött:

– Hát ki a te barátod? A vén színész vagy én? – kérdezte az éj eseményeire célozva.

– Igen, most már magam is azt hiszem, hogy egészen bolond az öregasszony – felelt Szent Mihály.

V.

Körülbelül éjfél lehetett, amikor Szent Mihály a „Rigó”-ból hazafelé indult, holdfény és hófehérség kísérte lépteit, mint egy szellemét, aki valakinek a meglátogatására érkezett a helységbe.

Nagy sapkában álldogáltak a kapufélfák, még nagyobb fejdíszben a nád tetejű házak, amelyek tudvalevőleg a legjobban szeretik a havat, mert az összes bennük rejtőző melegséget alulra sugároztatják. Egy nádas ház a legnagyobb téli időben is meleg. Ugyanezért Szent Mihályék is télen a ház nádtető részében laktak, az úgynevezett „hátsó házban”, ahol az asszonyok néhány lépésnyire kaphatták a konyhát, pincét, vermet. Még papucsban is kiszaladhattak a konyhából egy szál füstölt kolbászáért, ha Szent Mihálynak ahhoz volt kedve.

De Szent Mihálynak most máshoz volt kedve, miután anyósa, özvegy Sztárainé (Rózi) lucaszéki építkezése nyomán felébredt benne valamely különös érzés, amelyet odáig sohasem érzett, valamely háborgás, amely a máját megdagasztotta, a gyomrát megfeszítette, „elslájmosította”^{*} hogy feketéket köpdősött a hóba, mialatt hazafelé ment a „Rigó”-ból. Olyan feketéket köpött a friss hóba, hogy maga is megijedt, mikor visszatekintgetett cselekedeteire.

– Lehet, hogy az epémnel van valami baj, vagy többet dohányoztam a kelletemél – mormogta magában, mint olyan ember, aki a *Házi gyógyszerár* című könyvből gyógyítja betegségeit. – A „slájmosok” tudják, hogy mikor keserítsék el az ember száját.

Ilyen „slájmosan” érkezett haza Szent Mihály a „Rigó”-ból, és állapotát nem javította, amikor a kamrában világozást látott, ahol özvegy Sztárainé háziszolgája, István társaságában rendezgette a befőttesüvegeit, a kis uborkákat és paprikákat tartalmazó üvegeket az előtérbe rakosgatta, miután ezek már megértek az elfogyasztáshoz. Különösen egy koszorúnyi száraz, piros paprikában gyönyörködött, amelynek kis fejeit egészben szokta belefőzni bizonyos eledelekbe, malacpörköltbe, töltött káposztákba, amelyeket Szent Mihály kedvelt.

Ezzel az asszonnyal most itt, az éléskamrában jóságos foglalkozása közben: nem lehetett tenni semmit. Egy fokhagymakoszorút akasztott volna a veje nyakába, vagy egy marék tarka paszulyt csapott volna az arcába, ha ki meri nyitni a száját. Vagy egy lécen függő füstölt sonkával védekezett volna (az elülső, kisebb sonkával, amelyet Szent Mihály hallatlanul szeretett). És aztán itt volt István is, a háziszolga, aki inkább engedelmeskedett özvegy Sztárainénak, mint bárkinek a világon.

– Mit tehettem ebben a helyzetben? – kérdezte Szent Mihály a „Rigó”-ban, amikor barátai (Kálnay és Dalnoki) az otthoni eseményekről érdeklődtek. – Mit tehettem elkeseredésemben? – Bementem a házba, és megvertem Mathilde-ot, aki persze az ágyban nyújtózott, ahelyett hogy anyjának segített volna. Megvertem, mert valakit meg kellett verni lelkiállapotomban – mond Szent Mihály, és még akkor is oly félelmetesen forogtak szemei, mintha folytatni akarná a verekedést.

– Hát ehhez is kurázi kellett – mondta Kálnay László némi elismeréssel, de látszott rajta, hogy nincs mindenben megelégedve a dolgokkal.